

A HÁBORÚ

ÉS A

NEMZETKÖZI JOG.

A DEBRECZENI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM
NÉPSZERŰ
FŐISKOLAI TANFOLYAMÁN 1915 OKTÓBER 27-ÉN
ELŐADTA:

TEGHZE GYULA.

KIADJA CSÁTHY FERENCZ MAGY. KIR.
TUDOMÁNYEGYETEMI
KÖNYVKERESKEDÉS ÉS KÖNYVKIADÓVÁLLALAT,
DEBRECZEN
1916.

A tiszta jövedelem 50%-a a háborúban megvakult katonákat illeti.

Hoffmann és Kronovitz könyvnyomdája, Debreczen

A háború és a nemzetközi jog.

A háborúnak, mint társadalmi jelenségnek, megítélése attól függ, problémája akörül a kérdés körül forog: van-e joga a háborúnak? van-e jogilag szabályozva a harc? vannak-e korlátjai az államok közötti küzdelemnek? enyhíthetők-e borzalmai? csökkenthetők-e pusztításai? Hisz ha a jog uralma feltétlen volna, ha hatalma akadálytalanul érvényesülne, megszűnnék a háború, mint ahogy eltűnt a harc a polgárok között az állam kebelén belül, itt bűn és gonoszság az, mi ott érdem és dicsőség.

A háború államoknak egymással folytatott fegyveres versengése. Nem háború az állam polgárainak az államhatalom elleni felkelése: a pártütés, a forradalom.

A háború viszonyait rendezni, eszközeit, a hadviselés módját szabályozni a nemzetközi jog – mint államok közötti jog – törekszik. Amazokat a közjog, a büntetőjog sújtja, üldözi.

Annak vizsgálata: jog-e a nemzetközi jog? s ha jog, minő jellegű? – lesz előadásunk tárgya.

(Az előző előadások egyikén említés történt arról a felfogásul, hogy a nemzetközi jog, nem jog, legfeljebb *papiros-jog*; parancsait áthágják, tilalmait nem respektálják. Eltekintve azonban attól az esettől, midőn a

jog nemérvényesülése a jogsértés derogatív szokás képződésének a következménye, maga a jog megsértése a jog érvényét még nem érinti. Megsértetnek a kultúra szabályai, kötelezettségek nem teljesítetnek, államcsíny követtetik el, azért a büntetőjog, magánjog, közjog érvényét még el nem veszti.

Figyelemreméltóbb a nemzetközi jog jogi jellege ellen emelt az az ellenvetés, mely a jog konstitutív elemeinek hiánya miatt tagadja a nemzetközi jog jogi jellegét. E felfogás szerint szuverén államok között jog fenn nem állhat. Nincs itt törvényhozó, ki jogot statuálna, nincs bíró, ki az államok között felmerülő vitában döntene, s nincs végül végrehajtó hatalom, mely a jognak érvényt szerezne, s a netalán hozott ítéletet végrehajtaná. Hiányozni látszanak tehát a nemzetközi jognál a jog összes konstitutív elemei. Ennek megfelelőleg tagadják is a nemzetközi jog jogi természetét mindazok, kik jognak csak a főhatalom által kibocsátott s engedetlenség esetén kieroszakolható szabályok összességét tartják.

Ha a jog ezen meghatározását elfogadnánk, tényleg tagadnunk kellene a nemzetközi jog jogi jellegét, ha tételeit teljesen érvényteleneknek nem is tartanánk, rendelkezéseit legfeljebb a szokás vagy az erkölcs körébe sorozhatnánk.

A jog ezen felfogása azonban túlszűk, s nem felel meg a tapasztalatnak.

Jogról beszélhetünk s szólunk is, már egy teljesen szervezett főhatalom kialakulása előtt is. De meg a jog hosszú időn át s még a mai jog óriási tömege is – a szokásjog – nem a főhatalomtól származik. Ezenkívül a főhatalom egyes

ágainak (törvényhozói, végrehajtói hatalmak) összeütöztetése esetén nincs bíró, aki ítéletet mondana, sőt a legfőbb állami szervekkel szemben a jog ki se kényszeríthető.

Jog alatt mi a kifejezetten vagy hallgatólag kötelezőnek elismert s kényszerrel is érvényesíthető cselekvési szabályok összességét értjük. Ez értelmét a jognak fogadva el, kétségkívül jog lesz a nemzetközi jog is.

Valamely meghatározott társadalmi körön belől, bizonyos magatartás megfelelőségének érzetéből támad a jog. A szokásként kifejlődő, nempedig a felülről megállapított – a *törvényhozótól* származó – szabály az első; mint ahogy a szokásjog mindig erősebb a törvényjognál. Természetes ezután, hogy a szokás útján kialakuló jogot a törvényhozó kodifikálhatja, azt magáévá teheti, megerősítheti, de meg is változtathatja, mint ahogy az ember tevékenysége a természet alkotásaiba be is avatkozik. Az is természetes, hogy a jog első sorban ne egy kívül álló hatalomtól, hanem azok köréből induljon ki, akikre vonatkozik, akiknek parancsai szólnak. A jogtörténet e tekintetben számos példát mutat. Itt van mindenekelőtt a közönséges szokásjog, mely a joggal élők akarátának kifejezése; de a hűbéri állam joga is a rendeknek a fejedelemmel kötött szerződésén alapult.

A helyzet idővel kétségkívül változott, változott egy erőteljes főhatalom kialakulásával. Ma első sorban ennek parancsai tekintetnek jognak, amennyiben az szervezve lévén, a közérdeket könnyebben megállapíthatja, azt világosabban deklarálni, s parancsait azután érvényesítheti is. Később a főhatalom parancsai, a törvény, tekintetik főként jognak.

A *bíróság* hiánya sem szünteti meg a parancs jogi jellegét. A vérbosszú korában nem a bíróság dönti el a vitákat, azért ez a kor nem a jognélküliség állapota.

A kényszer útján való *végrehajtás* sem feltétlen eleme a jognak. Korábbi szakokban a bíróság csak a vita eldöntésére vállalkozott, az így elismert igény érvényesítése már a pemyertes fél feladata volt. A jog parancsa sokszor ki se kényszeríthető. A törvény csak tilthatja a bűncselekmény elkövetését, de megakadályozni azokat nem képes. Vannak kikényszeríthető kötelezések, de amelyeket a jog mégse erőszakol ki. Ilyen az eljegyzésből származó házasodási kötelezettség, a szülő hozomány adási kötelezettsége. A fejedelmet, hogy az alkotmány parancsait betartsa, a jog nem kényszerítheti, holott ez is jogi kötelezettség.

A kényszer különben a nemzetközi jogból sem hiányzik, mint ahogy vannak itt bíróságok és szabályalkotó szervek is. Ez utóbbiak közé a kongresszusokat és konferenciákat sorozhatjuk. Van nemzetközi választott bíróság, s a kényszer eszközei: a megtorlás, a retorzió, represszáliák, bizonyos hátrányok alkalmazása a jogsértő féllel szemben; s ilyen lehet végűi maga a háború is, midőn az valamely jogi kötelezettség kieroszakolása céljából indítatik.

Mindezen eszközök alkalmazására az állami életen belől példákkal, ez állapotnak megfelelő analógiákkal találkozunk. Így a dolgok elvétele, a foglalás, sőt az egyén ellen alkalmazott kényszer a hatóság értesítése nélkül, a magánjogban is előfordul, midőn a jog veszélyeztetve van, máskülönben pedig a jogosított jogát nem érvényesíthetné.

De ha ekként nemzetközi viszonyoknak a jog által való békés rendezését el is fogadhatjuk, amennyiben ma nemzetközi a járványok, a bűncselekmények elleni védelem, nemzetközi a posta, s az írói és művészi tulajdon nemzetközi védelemben részesül, kérdés: *szabályozhatja-e jog a háborút, nem tagadása-e ez minden jognak?*

Ha e tekintetben, vagyis az emberek között felmerülő viszályok tekintetében, az államon belől a jog eljárását nézzük, úgy azt látjuk, hogy az egyesek között felmerülő viszályok elintézésébe is későn avatkozik a jog. Ezek eldöntése eleinte teljesen az érdekelt felek dolga. így látjuk ezt a vérbosszúnál. Később is a bíró legfeljebb deklarálja a jogot, de az érvényesítést még a felekre bízta. A jogvita eldöntésénél a felek hatalmi eszközei még ezután is előfordulnak: így a *perdöntő párbajnál*. Sőt a párbaj még a mai napig fennmaradt bizonyos nemjogi jellegű viták elintézésének eszközül.

Midőn tehát a magánosok között felmerülő viták eldöntése hosszú időn át határozott szabályozást nem nyert, csak természetes, hogy még kevésbé folyt be a jog az államok között felmerülő viszályok eldöntésébe. A legmagasabb értékek, a nemzetek élete, birtoka forog itt kockán s így ezek megőrzése céljából az összes eszközök, tehát a joggal ellenkezők is, megengedhetőnek tartatnak. Hisz az állami életen belől is a *végszükség* állapotában ledőlnek a jognak korlátai. Nem az állam van a jogért, hanem a jog áll fenn az államok érdekeiért. Egy magasabb eszmének kell fellépni, az állam fogalmát domináló humanitárius, emberieségi eszméknek

kellett kifejlődni, hogy az államok között felmerülő viszályok a jog uralma alá kerüljenek. A jog különben *eszköz* célok elérésére. Feltétlen cél, öncél a jog ritkán válik; még soká lesz, hogy a „Fiat justitia” elve teljesen érvényesüljön. A jog azon korlátokon belől mozog, melyet számára a viszony célja enged. A cél és az eszköz viszonya dönt tehát a tekintetben, vajjon valamely életviszony a jog uralma alá kerül-e, s a viszony természete irányadó a szabályozásra vonatkozólag. Kérdés már most, minő természetű viszony a háború, s mennyiben esik a jog szabályozása alá?

Mindaddig, míg az ember embertársát, illetve egyik embercsoport a másikat dolognak, pusztá eszköznek tekinti, közöttük jogról nem beszélhetünk. Nincs jogviszony az ember s a természet tárgyai között: nincs jog az állatokkal szemben sem. Itt a kíméletet, az egyéni önkény korlátozását az eszélyesség parancsolhatja; a brutális erőszakot a szimpátia, a könyörület, esetleg a vallás korlátozhatja; a jog a rendezésbe bele nem szól.

Áll ez az esetben is, midőn az ember a másik embert társának el nem ismeri, magát vele közösségben levőnek nem tekinti, őt pusztá tárgynak tartja, amint azt a rabszolgaság intézményében látjuk. Ha az önkény korlátozása ily esetben mégis a jog által történik, mint az állatkínzási tilalmaknál, úgy itt is társaink érzülete az, mi figyelembe vétetik, s e szempont állapot meg reánk nézve tilalmat.

Ennek megfelelőleg míg a háború célja az oknélküli pusztítás, az esztelen rombolás, a vak bosszú ki-elégítése, míg benne a megsemmisítési vágy dominál,

nincs szó a háború jogi szabályozásáról. Vak erők mérközése ez. Mihelyt azonban már a kihasználás, a kizsákmányolás momentuma lép előtérbe, a jog szerepet játszik. A cél bizonyos kíméletet igényel, bizonyos szempontok figyelembe vételét kívánja; ezek tekintetében már szabályozás, az önkény korlátozása fordulhat elő, még pedig tekintettel a másik félre.

Igazi szabályozást a háború akkor nyer, midőn az ellenfelek egymást egyenjogúnak elismerik s felettök álló elvek uralmát elfogadják. Ebben az esetben az államok úgy jelentkeznek, mint akik egy felsőbb eszmének szolgálatában állanak. A különbség itt már *igazságos* és *igazságtalan* háború közt megtétetik s az előbbi a jog uralma alatt áll. Az ellenfél törekvésének, ellenállásának jogossága e korban már elismertetik. A harc *perdöntés* jellegével bír, melynek már szabályai vannak. Az ellenfél is tagja egy magasabb rendű közösségnek, melynek elvei a küzdelmet mitigálják.

A jog eleinte a háború rendezésébe nem avatkozik. Primitív népek harcai kegyetlenek: a háború csak az egész törzs teljes kiirtásával, tökéletes megsemmisítésével végződik. Kegyetlenek voltak a nagy keleti birodalmak hadjáratai: az assyroké és babyloniaké, bár az egyiptomi pyramisokon a levágott fejek és kezek inkább jelkép gyanánt jelentkeznek. A zsidók könyörtelen harci eljárását mutatja Sámuel II. könyve XII. fejezetének 31. verse, mely Dávidnak az ammoniták elleni harcáról szól s illusztrálja a győző kíméletlenségét. A görögök hadijoga kegyetlen/ és csalárd. A hadüzenet nálok azonban már kötelező s az istenek szentélyei ki-mehetnék. De azért az ellenséges meghódított terület

még könyörtelenül elpusztítatik, a lakosság: férfiak, nők, gyermekek, amennyiben meg nem öletnek, rabszolgákká válnak. Róma is a meghódított ellenség minden tagját rabszolgává tette, sőt rabszolgákká váltak idegen államnak Rómában tartózkodó polgárai is, mihelyt a háború kitört. Az elfoglalt javak a fogláló tulajdonává váltak. A harc kegyetlen és pusztító volt,

A keresztyénség alig módosította az ó-kor barbár szokásait; a középkorban a legvisszataszítóbb kegyetlenséggel találkozunk. Oroszlánszívű Richard, Fülöp Ágost, I. Frigyes könyörtelenül pusztítják az ellenség birtokait, a legyőzöttekkel a legkegyetlenebbül bánnak. A foglyok azonban már nem lettek rabszolgákká, a fogságból megválthatták magukat.

A háború enyhülését' csak a XXI. században látjuk. A ma uralkodó felfogások pedig csak a XVIII. század közepétől kezdenek érvényesülni.

Az első író, aki a háborúval foglalkozik *Ayala Boldizsár* (1548-1584). Munkájának címe: *A háború jogáról és kötelességeiről* (1580). *Igazságos és igazságtalan* háború között tesz különbséget. Igazságosnak azt a háborút tartja, melynek célja az állam és az alattvalók érdekeinek megvédése. A hitetlenek ellen indított háború se minden esetben igazságos. A háborúban küönben is még minden erőszakot és csalárdságot meg-, engedhetőnek tart. A követek kivételes állását azonban a háborúban is fenntartani kívánja.

Részletesebb *Albericus Gentilis: De jure belli*. 1589-ben megjelent munkája. A háborút közfegyverekkel vívott jogos viadalnak nevezi. Ahol igazság nincs, ott nem lehet háborúról beszélni. A támadók ily esetben rablók,

kik nem viselhetnek háborút, mert a társadalmi közönségen kívül állanak. A jogos háborút előbb meg kell üzenni. A háború eszközei tekintetében még ő sem tesz különbséget, s mindennemű eszközt megengedettnek tart.

Ami a háború jogát, a háborúban megengedett cselekvéseket illeti, úgy *Grotius*: *De jure belli ac pacis*. (1625) c. művében jogosnak tartja mindannak véghezvitelét, mi a cél elérhetését lehetővé teszi, s e ténykedéseket csak a szeretet és könyörület által véli enyhíttetni. Ennek megfelelőleg szerinte az ellenség megsemmisítendő, s e sors nem csupán a hadakozó feleket éri, hanem a békés alattvalókat, sőt azokat az idegeneket is, kik a hadviselő állam területén tartózkodnak. Asszonyok és gyermekek is büntetlenül megölhetők, s csak könyörületből tesz ez alól kivételt. Hasonlókép a kíméletet ajánlja az ellenség vagy valamely erősség megadásánál (III. 9. XIV.). A foglyok rabszolgákká válnak, a -megölés megváltása fejében. Az orgyilkosság tekintetében kételyei vannak; tiltja, ha ez a hűség megszegésével követték el. Megvan engedve azonban az ellenség dolgainak elvétele: a zsákmányolás; a tulajdonszerzés jogos módja ez. Megengedi a fosztogatást is. Ámbár ezt már kárhoztatja, mivel itt ártatlanok is szenvedhetnek. Az alattvalók javai az uralkodó bűne folytán foglaltatnak el. Ép azért azt tartja, hogy e jog az alattvalók ellen csak kiségitőleg alkalmazható.

Bynkershoek (*Questionum juris publici libri duo*. 1737) az igazságos háborúhoz a hadüzenetet nem kívánja meg. Még ő is azt tartja, hogy a győzőnek a legyőzöttel szemben minden meg van engedve. Az elfogottak rabszolgaságba vetését azonban már tiltja. A

foglyok tehát kicseréltetnek vagy letartóztatnak a békekötésig. Az elesett ellenség holttestét már eltemettetni kívánja. Még nála is: *Omnis vis in bello justa est.*

A harcban részt nem vevő alattvalók, valamint a foglyok megölését azonban már perhoreskálja Chr. *Wolff* (*Grundsätze des Natur- und Völkerrechts.* 1769). A lakosoknak, tehát előkelő polgároknak, nőknek, hajadonoknak az elfogatását azonban még megengedettnek tartja. Az elfogottak szolgálkává ugyan már nem válnak, s váltságdíj ellenében kiadandók. A szántóföldek, a vetés elpusztítása meg volt engedve, ellenben tilos városok, falvak feldúlása, mihelyt ellent nem állottak az ellenségnek. Az ellenségnek az országban levő ingó javai elfoglalhatók. Fosztogatás a contribúciók nemteljesítése esetén van megengedve. Megengedett a zsákmányolás is.

Míg *Wolff* mérgezett fegyverek használatát (871. L), orgyilkosok alkalmazását megengedi, s csak a források és kutak megmérgezését tiltja (*Jus Gentium* 879. § 710. 1.), *Vattel* (*Untersuchungen über das natürliche Recht.* 1771) a háború borzalmait csökkentendőknek tartván, ezen hadieszközöket tiltja (192. I). Ő különben azt hirdeti, hogy a háborúban csak a fegyveres erők vesznek részt, tehát az aggok, nők, betegek sértetlenségét követeli (*Le droit des gens.* 1758. 145. §). Ugyanezt vallja *Kluber* is „*Völkerrecht*” (1819) című művében (248. §), s tiltja úgy mérgezett fegyverek alkalmazását, mint láncos golyók (*boulets a chaîne*), mitrailleusók, továbbá rovátkás golyók használatát, betegek és sebesültek bántalmazását. Kárhozza a vezérek megvesztegetését, az alattvalóknak hűtlenségre csábítását, s a

vezérek fejére díj kitűzését. Ugyanez a többi nemzetközi író tana e században.

Hasonló elveket vall az amerikai hadügyi hivatal által a hadseregek utasításaként 1863-ban kiadott: *Instruction for the Government of Armies of the United States in the Field*. Úgyszintén az 1870-iki francia „*Manuel de la guerre terrestre*” és a német „*Kriegsgebrauch im Landkrieg*”. Ez elvek nyertek kifejezést az 1874-iki brüsszeli tervezetben, valamint az „*Institut de droit international*” 1880-ban kiadott „*Szabályzat*”-ében.

A XIX. század folyamán a háború joga ekként már kialakult: rendszeresen megállapítva s összefoglalva azonban nem lett. Midőn azután a múlt század végén mozgalom indult meg a háborús viszonyok csökkentésére, az államok közötti viták békés elintézésére, e törekvések a hadijog szabályozását is eredményezték.

II. Miklós cár külügyminisztere, Muravief gróf által 1898. aug. 24-én egy manifesztumot bocsátott ki. A cár utalva azokra a veszélyekre, melyek az államok túlságos fegyverkezései által a népek gazdasági jóllétét fenyegetik, a hatalmakat konferenciára hívta össze. Az 1899-iki január 11-iki körjegyzékben „a konferencia közelebbi tárgyát határozta meg, kizárván annak köréből azokat a kérdéseket, melyek az államok tényleges politikai érdekeit érintenék, s kifejezte azon óhaját, hogy a konferencia ne egy nagyhatalom székhelyén tartassék. Az orosz kormány megkeresésére Hollandia külügyminisztere Vilma királynő nevében Hágát ajánlotta. Tel a konferencia székhelyéül, s a konferencia 1899 június havában tényleg össze is ült.

Az első konferenciát 1907-ben második követte. A

második békekonferencia, mely az amerikai Egyesült-Államok elnökének kezdeményezésére és az orosz cár felhívására, a hollandiai királynő által Hágába meghívott, 1907 jún. 15-én nyílt meg azzal a küldetéssel, hogy tovább fejlessze azokat a humanitárius elveket melyek az első, 1899-iki, békekonferencia munkálatainak alapjául szolgáltak.

A tárgyalások eredménye az 1899-iki és 1907-iki békeegyezmény lett, mely azonban csak a *szárazföldi háború* szabályainak megállapítására szorítkozott.

Vizsgáljuk közelebbről a megállapodásokat.

Az 1899-iki hágai konferencia három megegyezési létesített:

1. Az első megegyezés a nemzetközi viszályok békés elintézéséről szól;

2. a második a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól beszél;

3. a harmadik az 1864-iki genfi egyezmény elveit akarja a tengeri háborúra alkalmazni. – E három egyezményt, három nyilatkozat követi:

1. Az elsőben a szerződő hatalmak kölcsönösen tilosnak jelentik ki lövedékeknek vagy robbanó szereknek léghajókból vagy más hasonló légi művekről való dobását; 2. oly lövedékek alkalmazását, melyek célja fojtó- vagy mérges gázok terjesztése; 3. oly golyók' alkalmazását, melyek az emberi testben könnyen kiterjednek vagy ellapulnak, minők azok a golyók, melyeknek külső kemény kérge nem fedi teljesen a magvat, vagy pedig bemetszésekkel van ellátva.

Ezzel szemben az 1907-iki hágai konferencia 12 egyezményt és két nyilatkozatot fogadott el, amelyek

közül magára a háborúra a 3-12. egyezmények és a két nyilatkozat vonatkoznak. Ezek az egyezmények a háború jogának mintegy codexét alkotják.

Kiegészíti e megegyezéseket az 1868-iki pétervári egyezmény határozata, mely szerint 400 grammnál kisebb súlyú robbanó-lövegek használata tilos; valamint az 1864-iki genfi, illetve annak helyébe lépő 1906-iki konvenció.

E határozmányok, mint említettem, első sorban a szárazföldi harcokra vonatkoztak; a hadijog szabályozása azonban a tengeri háborúra vonatkozólag is megkíséreltetett.

Az angolok túlkapásai ellen Katalin cárnő 1780 febr. 28-án kiadta nyilatkozatát a *fegyveres semlegeségről*”, mely lényegesen előmozdította a semleges hatalmak jogállásának a tengeri háborúkban való biztosítását. A nyilatkozat következő elveket tartalmazza:

1. A semleges államoknak joguk van szabadon hajózni úgy semleges kikötőből kikötőbe, mint a hadviselő államok tengerpartjain.

2. Semleges tulajdon, ellenséges lobogó alatt, a hadidugárú kivételével, szabad.

3. A hadidugárú fogalma, a kén és salétrom befoglalásával, csupán azokra a tárgyakra szoríttatik, melyek kizárólag és közvetlenül hadicélokra szolgálnak.

4. A tengerzárnak, a blokádnak, hogy a semlegeseket kötelezze, ténylegesnek kell lenni.

Ugyancsak a tengerjogot rendező az 1856-iki tengerjogi deklaráció. Ezideig a zsákmány jog gyakorlása tekintetében az egyöntetőség az államok között hiányzott. Anglia a *Consolato del Mare* – a közép-

tenger népeinek gyakorlata – alapján elkobozta semleges hajókon is az ellenséges árukat, ellenben a kontinens államai a *szabad hajó, szabad áru, – ellenséges hajó, ellenséges áru* elvét fogadták el. – A párisi kongresszus április 8-án tartott ülésében a francia külügyminiszter, Walewszky gróf, felhívta a kongresszust: veszen véget azoknak a folyton megújuló súrlódásoknak, melyeket egy egyöntetű tengerjogi gyakorlat hiánya okoz. Így jött létre az 1856-iki ápr. 16-iki párisi deklaráció.

A deklarációt az államok kivétel nélkül el is fogadták; tekintettel azonban arra, hogy szabályozást a kérdések csak egy része nyert, Anglia a hatalmakat a tengerijog végleges rendezése céljából Londonba konferenciára hívta össze. A tanácskozás 1908 dec. 4-től 1909 febr. 26-ig tartott. Az eredmény egy a *tengerjogra* vonatkozó nyilatkozat lön, mely intézkedéseket tartalmazott a tengerzárra, a hadi dugárúra, a semlegességet sértő támogatásra, semleges zsákmány megsemmisítésére, a lobogó megváltoztatására, a kíséretre, az átkutatásra és a kártérítésre vonatkozólag.

A deklaráció azonban nem ratifikáltatott, s így a tengeri háborúra még ma is a párisi 1856-iki deklaráció van érvényben.

A háborúra, de különösen a *szárazföldi háborúra* vonatkozó jogszabályokat ezek alapján a következőkben foglalhatjuk össze:

Az 1907-iki egyezményben mindenekelőtt az ellenségeskedés megkezdése rendeztetik. (III. egyezmény.) A szerződő hatalmak nevezetesen elismerik, hogy közöttük az ellenségeskedésnek nem szabad megkezdődni

előzetes és minden kétséget kizáró értesítés nélkül, mely akár megokolt hadüzenet, akár ultimátumba foglalt feltételes hadüzenet alakjába foglalható. A háborús állapot megkezdéséről ezenkívül a semleges hatalmak is értesítendőek.

A hadüzenet a hadifelek alattvalóira, valamint semleges államok alattvalóira nézve a régi jogok és kötelezettségek változását és új jogok és kötelezettségek keletkezését eredményezi. Az ellenséges állam alattvalóinak kiutasítása ma már nem fordul elő. Helyét az *internálás* foglalja el. Államszerződések az államok között sem szűnnek meg, csak a békés forgalomra vonatkozó szerződéses kötelezettségek függesztetnek fel. A diplomáciai érintkezés megszűnik; az ellenség területén levő alattvalók érdeke egy barátságos állam képviselőjére biza-
lik. Magában a háborúskodó államban *figyelmeztetések, tilalmak, felhívások* bocsáttatnak ki, s az állam területén is *hadijog esetleg rögtönítélő, vagy gyorsított büntetőbíráskodás* életbe.

Ami a szorosabb értelemben vett hadijogot illeti, úgy különösen négy kérdés nyer szabályozást: 1. a hadviselő felek kérdése; 2. az ellenségeskedés eszközei s a hódító által követhető eljárás; 3. a foglyok és 4. a sebesültek helyzete.

1. Háborút ma csak államok viselhetnek egymás ellen. Ők a nemzetközi jogban a háború alanyai.

Alapelv az is, hogy az államok fegyveres ereje szerepel hadviselő félként. E fegyveres erőnek különböző részei vannak. A rendes hadsereg s a népfelkelés tartozik ide. Ezeket a hágai konferencia hadviselő feleknek feltétlenül elismeri; de ezenkívül ilyeneknek te-

kinti a néphadat (milícia) s a szabad csapatokat is, ha azok bizonyos feltételeknek megfelelnek, ily feltételek: 1. hogy a csapatok élén oly személy álljon, ki alárendeltjeiért felelős; 2. hogy távolról is megismerhető jelvényeket (egyenruhát) viseljenek; 3. hogy fegyveröket nyíltan hordják, s 4. hadműveleteikben a háború törvényeihez és szokásaihoz alkalmazkodjanak. Nem fegyveres erő tagjai, tehát nem katonák, hanem közönséges bűntevők a már katonailag megszállott területen fegyvert fogó *komitácsik és francitireurok*, mert ezek saját felelősségükre, lesből harcolnak, holott a lakosság maga csak akkor ismertetik el hadviselő félnek, ha a terület, melyen lakik az ellenség által megszállva még nincs s a lakosság az ellenség közeledtével önként ragad fegyvert, hogy vele .szembeszálljon, bár ideje még nem volt, hogy az előbb említett módon szervezkedjék, fegyvert azonban 1. nyíltan hordja s 2. a háború törvényeit és szokásait tiszteletben tartja.

A modern háborúban ennek folytán a békés lakosság, gyermekek, nők, aggok ellen a harc nem folyik, s így ezeket csak a háborúval múlhatatlanul járó hátrányok érik.

2. Ami már most a hadviselés *eszközeit* illeti, úgy ezek arra szolgálnak, hogy az ellenséges haderőt megsemmisítsék. Míg ma a törekvés, az említett cél szemmel tartásával, oda irányul, hogy a hadi eszközök, a modern kultúra humanizmusával összeegyeztethetők legyenek, másrészt a modern kor fegyverei borzalmas hatásukban az előző korok pusztító eszközeit messze túlhaladják. Elég e tekintetben a 30½ és 42-es mozsarakra utalnom.

Az egyezmény mindenekelőtt kimondja, hogy a hadviselő feleknek nincs korlátlan joguk az ellenségnek ártó eszközök megválasztásában. (Az itt felsorolt tilalmak a hadvezetőségre vonatkoznak. Ha egyes egyén, saját iniciatívájára követi el e tetteket, úgy ő büntetőjogilag fog felelősségre vonatni.) Különösen tilos: a) mérget vagy mérgezett fegyvereket használni ; b) ellenséges nemzethez vagy hadsereghez tartozó egyéneket orvul megölni vagy megsebesíteni. (Esete ennek az, midőn az ellenség kezeit megadás jeléül felemeli s a közeledőket orvul megtámadja, vagy a fehér parlamentair lobogóval él ily módon vissza.) Tilos c) a fegyvereit letevő vagy védtelen és magát kegyelemre megadó ellenfelet megölni vagy megsebesíteni; d) kijelenteni, hogy kegyelemnek nincs helye; e) felesleges fájdalmat okozó fegyvereket vagy anyagokat használni ; f) a békekövetek zászlajával, az ellenség zászlajával vagy ennek hadijelvényeivel és egyenruhájával vagy a Genfi Egyezmény megkülönböztető jelvényével visszaélni; g) az ellenséges tulajdont elpusztítani vagy eltulajdonítani, kivéve, ha elpusztításukat vagy eltulajdonításukat a háború követelményei okvetlenül kívánják. Hasonlóképp tilos a hadviselő fél ellenfelének állampolgárait arra kényszeríteni, hogy a saját hazájuk ellen irányuló hadműveletekben részt vegyenek: ez még akkor is tilos, ha a háború kitörése előtt az ellenfél szolgálatában állottak. A fenti tilalmakon kívül az előbb említett két nyilatkozatot fogadták el a szerződő hatalmak, amelyek között az elsőben a) tilosnak jelentik ki oly lövedékek alkalmazását, melyek egyedüli célja fojtó- vagy mérges gázak terjesztése és másodsor b) oly golyók al-

kalmazását, melyek az emberi testben könnyen kiterjednek vagy ellapulnak, amelyeknek külső kemény kérge nem fõdi teljesen a magvat vagy pedig bemesztésekkel van ellátva. Ezek az u. n. dum-dum golyók. Ide tartozik végül az 1868-iki pétervári egyezmény tilalma is.

Nem védelmezett városokat, falvakat, lakott helyeket vagy épületeket megtámadni vagy bombázni mindenkép tilos. Ostromzár és megerõsített helyek bombázása esetében minden szükséges intézkedést meg kell tenni avégbõl, hogy, amennyire lehetséges, az istentiszteletre szánt, valamint tudományos és jótékony célokra rendelt épületek, a történelmi mûemlékek, a kórházak, valamint a betegeknek és a sebesültek befogadására szolgáló helyek megkíméltsenek, feltéve, hogy azokat nem használják akkor katonai célokra. A fosztogatást megengedni még rohammal bevett városban és helyen is tilos. Tilos kijelenteni, hogy az ellenfél polgárainak jogai és kötelességei megszûntek vagy per útján nem érvényesíthetõk.

Ami az ellenséges területen gyakorolt katonai hatalmat illeti, úgy a) tilos a megszállott terület lakosságát arra kényszeríteni, hogy a másik hadviselõ fél hadseregérõl vagy védelmi eszközeirõl felvilágosítást adjon; b) tilos õket arra kényszeríteni, hogy az ellenséges hatalomnak hûséget esküdjenek; c) a becsületet és a családi jogokat, az egyéni élet biztonságát és a magántulajdont, valamint a vallási meggyõzõdést és a vallás szabad gyakorlatát tiszteletben kell tartani; d) a magántulajdon el nem kobozható; e) kifejezetten tilos a fosztogatás. Az egész lakosságot nem lehet pénzbün-

tetéssel vagy más büntetéssel sújtani egyes egyének cselekményei miatt, amelyekért az egész lakosság felelősnek nem tekinthető.

Ellenben *lefoglalhatók* az állam tulajdonában álló készpénz s értékek, az államot megillető behajtható követelések, fegyvertárak, szállítási eszközök, raktárak és élelmezési készletek, általában az államnak oly ingó tulajdona, melyet hadműveletekre lehet használni. Le lehet továbbá foglalni a hírek továbbítására és a személyek vagy tárgyak szállítására szárazföldön, tengeren vagy levegőben alkalmazott minden eszközt, úgyszintén fegyvertárakat és általában mindennemű hadiszerek minden fajtát, még akkor is, ha azok *magán-személyek tulajdonai*. A megszálló állam az ellenséges államnak a megszállott országban létező középületeire, ingatlanaira, erdeire és mezőgazdasági üzemekre nézve magát csakis kezelő és haszonélvező gyanánt tekintheti. A községek vagyona, úgyszintén az isteniszteletre szánt, továbbá a jótékony, az oktatás és a tudományos célokra rendelt intézeteknek vagyona, még ha állami tulajdon volna is, ugyanazon elbánás alá esik, mint a magántulajdon. Az ily rendeltetésű intézeteknek, a történelmi műemlékeknek, a művészet és tudományos műveknek lefoglalása, szándékos elpusztítása és megrongálása tilos és büntetendő.

3. Ami a *hadifoglyokat* illeti, úgy az ellenség kombattáns, mint nem kombattáns (betegápoló, szállító stb.) alkalmazottjai ezek, kik a hadműveletek során a másik fél hatalmába kerültek. Nem hadifoglyok, tehát az *internáltak*, vagyis az ellenséges államnak a másik fél területén tartózkodó azon alattvalói, kik biztonság okából

kerülnek őrizés alá. A megsebesült és beteg elfogott katonák szintén hadifoglyok. A hadifoglyok az ellenséges kormánynak, nem pedig az őket foglyul ejtő egyéneknek vagy csapattesteknek hatalma alatt állanak.

Az egyezmény kimondja, hogy a hadifogollyal emberiesen kell bánni. Mindaz, ami személyesen az övék, tulajdonukban marad, fegyvereket, lovakat és katonai iratokat kivéve. – A hadifoglyok valamely városba, várba, táborba internálhatók, azzal a kötelezettséggel, hogy onnét bizonyos megállapított határokon túl ne távozzanak. Elzárni őket csakis mellőzhetetlen biztonsági szempontból lehet. A tisztek kivételével a foglyok rendfokozatukhoz és képességeikhez mérten úgy köz-, mint magánmunkálatokra (gazdasági, ipari munkákra) alkalmazhatók, s ezért munkadíjban részesülnek, melyet helyzetük javítására fordíthatnak. A többlet a tartási költségek levonása után részükre szabadulásuk időpontjában kiszolgáltatandó. A hadifoglyok által teljesítendő munkák nem állhatnak összefüggésben a hadműveletekkel: őket tehát erődítések építésére, hadianyagok gyártására alkalmazni nem szabad. A foglyok tartásáról a fogláló állam gondoskodik. Külön megegyezés híján a hadifoglyokat élelem, szállás, ruházat tekintetében ugyanolyan ellátásban kell részesíteni, mint amilyenben annak a kormánynak csapatai részesülnek, melynek fogságába estek.

A hadifoglyok a fölöttük hatalmat gyakorló állam hadseregében hatályban levő törvényeknek lesznek alávetve. Ha a fogoly megszökik, de szökése nem sikerül, s újból fogságba jut, fegyelmileg büntetetik; ha azonban csak sikerült szökése után fogták el újból, előbbi

szökéséért büntetéssel nem sújtható. Vallásukat a hadifoglyok szabadon gyakorolhatják.

A hozzátartozók értesítése céljából úgy a hadviselő államok mindegyikében, esetleg azokban a semleges országokban is, melyek területükre hadviselő feleket fogadtak be, *tudakozó irodát* kell a hadifoglyok érdekében felállítani. Ezek, ép úgy mint a *hadifoglyokat segítő egyesületek*, élvezni fogják mindazokat a kedvezményeket, melyek emberbaráti feladatuk hatályos teljesítéséhez szükségesek.

4. A *betegekkel* és *sebesültekkel* való elbánás tekintetében a hadviselő felek kötelességeit a Genfi Egyezmény szabályozza. A sebesültek sorsának könnyítése céljából a XVII. század óta történtek megegyezések az egyes államok között; 1581–1864-ig 291 ily szerződés létesült. A XIX. század közepe óta e téren visszaesést látunk, mi a krímiai, az olasz-osztrák és az amerikai szabadságharcban élénken észlelhető. A solferinói csata (1859 jún. 24.) egy svájci embert, *Dunant* arra készítette, hogy élményeit 1863-ban közölje. E röpiratában azt a tervet vetette fel: egyezzenek meg a kulturálmok abban, hogy az ütközetben elesettek vagy megsebesültek ügyét – tekintet nélkül arra, vajjon saját alattvalók-e vagy az ellenséghez tartoznak – a humanizmus elvei szerint intézik, s különösen önkéntes mentőegyesületek alapítása' mellett agitált. *Moynier* a genfi közjótékonyági-egyesület elnökének közreműködésvei sikerült is a svájci kormányt arra bírni, hogy a többi kormányokat a sebesültek ügyében konferenciára hívja össze. A konferencia 1864 aug. 8-án össze is ült, s aug. 22-ig ülésezett. A létesült megállapodások 1868-

ban a tengeri háborúra is kiterjesztettek. Az 1864-iki egyezmény 1906-ban a kor igényeinek megfelelőleg átdolgoztatott; határozmányait 45 állam fogadta el.

Tételei az egyezménynek következők: Katonák és hivatásuknál fogva a hadsereghez tartozó személyek, ha betegek vagy megsebesültek, tekintet nélkül állami hovatartozandóságukra, a hadifél részéről, kinek kezei közé kerültek, ápolandók és kímélendők. Tekintet nélkül az alkalmazandó ápolásra az ellenség kezébe került sebesültek foglyok; mindamelllett megegyezés szerint a) ütközet után a harctéren maradt sebesülteket a harcoló felek kölcsönösen kicserélhetik; b) azokat a sebesülteket, kiket foglyokként visszatartani nem akarnak, miután szállíthatók, haza is küldhetik; c) esetleg azokat valamely semleges államnak az internálás feltétele mellett át is adhatják.

Minden ütközet után a győztes fél köteles a sebesültek ápolásáról gondoskodni, s őket, valamint az elesetteket a kifosztástól megóvni. Köteles arra ügyelni, hogy az eltemetést, illetve elégetést a holttestek lelkiismeretes vizsgálata előzze meg. A személyazonosság megállapíthatása végett minden katonának kis fémszelece van a ruhájába varrva, amelyben egy kis papírszeleten az illető neve, rangja és csapatteste fel van jegyezve. Ezek alapján történik az agnoszkálás, a veszteségi lajstromok, s a sebesültek lajstromának összeállítása. – Az egyesület jelvénye a fehérmezőben a vörös kereszt, a kis Svájc megfordított címere. Nem keresztény államok közül Törökország a vörös félholdat, Perzsia a vörös napot fogadták el jelvényül. Mindazok, kik sebesültek ápolásával foglalkoznak, illetve intézmé-

nyék, melyek e célt szolgálják a veres kereszt jelvényét használják.

A *tengeri háborúban* úgy a hadszíntér, mint a hadi-eszközök és a hadviselés módjai, valamint a hadműveletek tekintetében más szabályok érvényesek, mint a szárazföldi háborúban.

A tengeri háború *színtere* a parti tenger (11 kilométernyire a tengerparttól), belső vizek, amennyiben tengeri járóművekkel hajózhatók; de főként a nyílt, az uratlan tenger.

A hadviselés *eszközei* itt első sorban a hadihajók. Kereskedelmi hajók is felszerelhetők és alkalmazhatók e célra, de ez esetben kötelesek a haditengerészeti lobogót használni, hogy így hadi jellegük rögtön szembetűnjék.

Egy speciális intézménye a tengeri háborúnak a tengerzár, a *blokád*, vagyis a tengerpart elzárása a tengeri forgalomtól. Ez azonban csak akkor *valóságos*, ha kellő erővel a tényleges elzárás csakugyan megtörténik. Máskülönb en csak *színleges* (*blocus sur papier.*) Ha a blokád be lett jelentve, s semleges hajók azt nem respektálják, akkor az ilyen hajót elfogják és elkobozzák. A fogságba esett hajók személyzete szintén hadifogoly.

Míg a szárazföldi háborúban a magántulajdon sérthetetlen, s az csak kártérítés mellett vehető hadviselési célokra igénybe, addig a tengeri háborúban a magántulajdon sérthetetlenségének elve megszorítást szenved, s az bizonyos esetekben elkobozható. Az ellenséges hajó nevezetesen elkobozható; de lefoglalható a rajta levő árú is, ha az ellenséges állam polgáráé. A semleges hajón levő ellenséges árú menekül a foglalástól, valamint az ellenséges hajón levő semleges árú is.

A magántulajdon ilyenmő elkobzása ellen újabban kifogások emeltettek. Az 1907. hágai konferencia VI. egyezményében a magántulajdon védelmére bizonyos intézkedéseket létesített is. Kívánatosnak mondatott itt ki: 1. hogy kereskedelmi hajók, melyek az ellenségeskedés kitörésekor valamely ellenséges kereskedelmi kikötőben tartózkodnak, a kikötőt azonnal vagy megfelelő határidő alatt szabadon elhagyhassák; 2. hogy kereskedelmi hajók, melyek a háború kitörése előtt hagyták el utolsó indulási kikötőjüket és anélkül, hogy az ellenségeskedésről tudomással bírnának, még nyílt tengeren vannak, kártérítésnélküli visszatérítés kötelezettségével a háború végéig lefoglalhatók legyenek. Az 1909-iki londoni egyezmény ezenkívül a foglalást azon esetre szorította, midőn úgy a hajó, mint a rakomány ellenséges. E jelleget a hajónál a lobogó mutatja, mely alatt a hajó hajózik; a rakomány pedig akkor ellenséges, ha ellenséges állampolgár tulajdona.

A foglalást az ellenséges hadihajó teljesíti. A követett eljárás a következő: A hadihajó vaklövessel megállásra hívja fel a hajót, s ha ez megállott, küldöttséget küld a hajóra, mely annak papírjait megvizsgálja. Ha a hajó menekülni igyekszik vagy ellentáll, elsüllyeszthető. Elkobzás céljából a hajó valamely közeli kikötőbe kísértetik. A lefoglalás oly módon történik, hogy, az elfoglalt rakomány a foglaló államé lesz, ez azonban köteles az eljárás jogosságának megállapítása végett az ügyet egy szakértőkből álló *zsákmánybíróság* elé vinni. Ha ez a zsákmányolás inkorrekttségét állapítja meg, a foglaló állam kártérítéssel tartozik. Ha az elfoglalt hajó tisztje és legénysége semleges állam pol-

gárai, úgy azok haza bocsátandók, ha azok az ellenséges állam polgárai, csak az esetben bocsátandók szabadon, ha szavukat adják, hogy a háborúban tovább részt nem vesznek.

Nem csupán az ellenséges hajón ellenséges rakomány foglaltatik le, de semleges hajón is lefoglaltatnak azok az áruk, melyek a *hadviselés céljait szolgálják* és az ellenségnek szánvák. Az ily árukat *hadi dugárúnak* nevezik. Ide azok az áruk tartoznak, melyek akár *közvetve*, akár *közvetlenül* hadifelszerelési tárgyak. Ha valamely rakománynak fele dugárú, akkor az egész rakományt, sőt magát a szállító hajót is le szokták foglalni. A semleges hajó. a dugárút szállító hajóval egyforma elbánás alá esik az u. n. *semlegességet sértő támogatás* esetén, mi akkor fordul elő, ha a hajó egyenesen a fegyveres erőhöz tartozó egyének, vagy az ellenségnek szánt hírek szállítására szolgál, vagy fedélzetén ellenséges hadosztályok, vagy az ellenséget segítő személyek vannak.

A tengeri háború hadi eszközei közé a *hadihajók kölcsönös megtámadása, kikötők, tengerparti erődök bombázása, torpedóhajók és tengeri aknák alkalmazása* tartoznak.

A bombázás tekintetében az 1907-iki békeakta IX. egyezménye tartalmaz intézkedéseket. E szerint:

1. A nem védelmezett kikötőket, városokat, lakóhelyeket vagy épületeket tengeri haderővel bombázni tilos. Nem szabad valamely helyiséget kizárólag azért bombázni, mert kikötője előtt a tengerben önműködő ütköző-aknák vannak elhelyezve.

2. Mindazonáltal e tilalom nem vonatkozik a ka-

tonai művekre, a katonai vagy a haditengerészeti telepekre, a fegyvertárakra és a hadiszerek raktáira, azokra a műhelyekre és berendezésekre, amelyek alkalmasak, arra, hogy azokat az ellenséges hajóraj vagy hadsereg céljaira felhasználják és nem vonatkozik a kikötőben levő hadihajókra. Mindezek ágyútűzzel megsemmisíthetők, ha más eszközt ellenük használni lehetetlen, avagy a helyi hatóságok szétrombolásukat nem kezdték meg.

3. Határozott bejelentés után a nem védelmezett kikötők, városok, falvak, lakóhelyek vagy épületek bombázásához is hozzá lehet fogni, ha a helyi hatóságok alakszerű felszólítás ellenére vonakodnak oly élelmiszerek és ellátási cikkek szolgáltatására vonatkozó követelést teljesíteni, amelyek a helyiség előtt tartózkodó tengeri haderő pillanatnyi szükségletére nélkülözhetetlenek. Az istentiszteletra szolgáló, a művészetnek, tudománynak és jótékonyágnak szánt épületeket, a történelmi műemlékeket, a kórházakat, valamint a betegek és sebesültek elhelyezésére szolgáló helyiségeket – feltéve, hogy ugyanakkor nincsenek hadicélok szolgáltatásban – kímélni kell a bombázás alkalmával.

A tengeralatti önműködő aknák alkalmazása, ami a hadviselő felek részéről úgy a támadásra, mint a védekezésre feltétlenül szükséges, a kereskedelmi hajózásra azonban a legnagyobb mértékben veszélyes, az orosz-japán háború óta élénk megbeszélés tárgyát képezte. Az 1907-iki békeakta VIII-ik egyezménye kísérletté meg a hadviselő felek és a semleges kereskedelem érdekeit ezek tekintetében összeegyeztetni. Határozmányai a következők: Tilos 1. le nem horgo-

nyozott önműködő ütköző-aknákat elhelyezni, kivéve, ha oly módon vannak berendezve, hogy ártalmatlanokká válnak legfeljebb egy óra eltelte után attól az időtől számítva, amikor kikerültek annak ellenőrzése alól, ki azokat elhelyezte;

2. oly lehorgonyozott önműködő ütköző-aknákat elhelyezni, amelyek nem válnak ártalmatlanokká, mielőtt horgonyuktól elszakadnak;

3. oly torpedókat alkalmazni, melyek nem válnak ártalmatlanokká, ha céljukat tévesztették.

A lehorgonyozott önműködő ütköző-aknák alkalmazása esetében minden lehető óvintézkedést meg kell tenni a békés hajózás érdekében. A háború befejeztével mindenik hadviselő fél köteles az általa lerakott aknák eltávolításáról gondoskodni.

Azon szoros érdekkapcsolat, amely az államokat minden téren összefűzi, különösen jelentőssé teszi *a semlegesség intézményét és jogelveit*. Így a semleges terület nem használható fel a hadviselő felek egyike által sem hadiműveletekre, rajta katonák nem toborozhatók, hadihajók fel nem szerelhetők, a menekülő ellenség nem üldözhető. De kötelessége is a semleges államnak megakadályoznia, hogy területén ily tények elkövetessenek, sőt köteles alattvalóit szigorúan eltiltani a háborúba való beavatkozástól s ebben őket a lehetőség szerint megakadályozni. A semleges hatalom azonban nem felelős azért, ha egyesek a határon átkelnek avégből, hogy szolgálatukat a hadviselő felek valamelyikének felajánlják. Nem köteles továbbá megakadályozni fegyvereknek, lőszernek és általában a hadsereg vagy a hajóhad céljaira felhasználható dolgoknak kivi-

telét vagy átvitelét a hadviselő felek valamelyike számára. A semleges hatalom nem köteles a hadviselő feleknek megtiltani vagy velük szemben korlátozni a saját tulajdonában vagy egyesek tulajdonában levő távíró- és távbeszélő-vonalaknak vagy drótnélküli távíró-készülékeknek használatát. A semleges hatalomnak a hadviselő felekkel szemben egyformán kell alkalmazni a megszorító s tiltó rendelkezéseket.

De a hadviselő felek is kötelesek a semleges állam helyzetét tiszteletben tartani; különösen nem gördíthetnek akadályokat a semleges államok alattvalóinak tengeri kereskedése elé, kivéve, ha ezek semlegességi helyzetükkel visszaélve, a hadviselő feleknek hadi célokra szolgáló árúkat (fegyvereket, lövegeket, lovakat, hadi járműveket, élelmi cikkeket, konzerveket stb.), úgynevezett hadi dugárúkat szállítanak. Hogy a hadviselő hatalmak a semleges hajókat kellően ellenőrizhessék, biztosítva van részükre a hajókutatói jog.

Az előbbieken a háborúnak ma érvényben levő jogi szabályait vázoltam. Kétségtelen azonban, hogy e szabályozás egyrészt nem teljes, másrészt a különben érvényben levő szabályok alkalmazása a gyakorlatban nehézségbe ütközik.

Vizsgáljuk közelebbről e hiányokat.

Fogyatékos a nemzetközi jog, amennyiben egyes kérdések rendezése hiányzik. Így nincs szabályozva az *idegenek helyzete*, kik az ellenségeskedés kitörésekor az ellenfél területén tartózkodnak. Nincs megállapítva, hogy hol tartózkodhatnak ezek, minő szabadsággal bírnak, minő feltételek mellett térhetnek vissza hazájukba?

E tekintetben tisztán a letartóztatást eszközölő állam önkénye dönt; pedig tekintettel a mai élénk kereskedelemre és nemzetközi forgalomra e kérdés rendezése felette fontos.

Nincs szabályozva az a kérdés se, vajjon *egy állam izgathatja-e* egy másik állam lakosságát avégből, hogy *azok fegyvert ne fogjanak, illetve, hogy hazájuk ellen fellázadjanak*. A mai hadi erkölcsökkel a hadviselés ezen módja alig egyeztethető össze, jogilag azonban tiltva nincs.

Nincs rendezve a *tengeralatti kábelek* ügye se. A hatalmak jogosítva vannak azoknak a kábeleknek elpusztítására, melyek akár saját hazájukat, akár az ellenségét semleges államokkal összekötik. A semleges államok közötti kábeleket azonban aligha sérthetik meg.

Nincs rendezve az a kérdés se, vajjon európai népek háborújában civilizálatlan népek, mint a turkok, gurkák, szengálok stb. alkalmazhatók-e, mivelhogy ezek a háború törvényeit könnyen figyelmen kívül hagyják, azokat megsértik. Ennek ellenére az angolok, a franciák színes honosaikat a harctéren rendesen alkalmazzák. E gyakorlat helyessége pedig kétes.

A nemzetközi jog alkalmazása körül azonban még más bonyodalmak is támadnak.

A nehézségek, melyek itt előfordulnak, egyrészt a jogi szabályozás sajátos jellegéből, másrészt a viszonyok különösségéből fakadnak.

A jog a szabályozásnál a jelenségek éles különvételét, szigorú elhatárolását tételezi fel, másrészt maga akar határozott elválasztó vonalakat felállítani. Ezzel szemben a valóságban a jelenségek összekapcsolódásával, egymásbefolyásával találkozunk.

Így a mai háborúban is az ellenségeskedés csak a hadi erők ellen irányulna: a hadi erők fegyverrel való legyőzése a háború célja. Elválasztó vonal a polgári lakosság és a hadsereg között a mai néphadsereg idejében azonban alig vonható. Férfiak, kik ma nem tagjai a hadseregnek, egy új sorozás esetén már annak részei lehetnek. A polgári lakosság lelki állapota ezenkívül nagyban befolyásolja a hadsereg harci készségét.

A különválasztás az állam e két eleme között a mai hadijogban többször figyelmen kívül is marad. A tengerzár, a blokád, mely az állam elzárását a külfölddel szemben jelenti, a polgári lakosságot is sújtja.

A háború célja az ellenség harcképtelenné tétele: ezt célozzák a hatalmas ágyúk, mozsarak, mindenféle löfegyverek és robbantó szerek. Felesleges fájdalom okozása azonban kerülendő. Ez elv vezette a hatalmat az u. n. dum-dum golyók eltiltásának kimondásánál. Ha azonban tényleg beigazolódnék, hogy a mai kiskaliberű golyók a harcképtelenségét elő nem idézik, úgy az előbbi tilalmat aligha fogják fenntartani, s meg fogják engedni nagyobb fájdalmat okozó lövedékek alkalmazását.

A háború szabályai alkalmazásának ezenkívül más nehézségei is vannak. A jog normális viszonyok rendezésére vállalkozik, míg a nemzetközi jognak rendellenes állapotokat kell szabályoznia. A háborúban szenvedélyek uralkodnak, az egyén önmagából kivetkőzik; oly állapotok uralkodnak itt, melyek az államon belüli életben kivételes eljárást engedélyeznek.

Az említett különös viszonyok ennél fogva megnehezítik a nemzetközi jog áthágásának, a *jogsértések* megállapítását.

Nehézséget okoz itt mindenekelőtt a jogsértés tény-álladékának konstruálása. A nemzetközi jog megsértéséről ugyanis csak abban az esetben beszélhetünk, ha tényleg állott fenn jogszabály, mellyel ellenkező, az elkövetőnek betudható tett véghez vitetett. Sérelemről itt az esetben lesz szó, ha a szabály érvénye különben elismertetik, s az csak egyes esetben szeptetik meg. Az érvényes *jog megállapítása* pedig a nemzetközi jogban nem könnyű. így pl. a jelenleg folyó háborúban az 1907-iki hágai egyezménynek szabályai formailag nem bírnak kötelező erővel. Olaszország, Bulgária, Szerbia, Montenegró és Törökország a II-ik hágai békekonferencia egyetlen egyezményét sem ratifikálták. Anglia nem ratifikálta a semlegesek jogait és kötelességeit megállapító V. és XIII. egyezményeket, valamint a genfi konvenció szabályait a tengeri háborúra kiterjesztő X. meg-egyezést. Oroszország az önműködő ütköző-aknákra vonatkozó VIII. és a tengeri zsákmányjogot korlátozó XI. egyezményt. A nemzetközi zsákmánybírótság felállítására vonatkozó XII. egyezményt egy állam sem ratifikálta. – Amennyiben ennek ellenére az államok a hágai egyezmény rendelkezéseire alkalmazkodnak, eljárásuk szokásjognak felel meg. – Bizonyos cselekmények jogellenessége azonban kétségtelen. Ilyen cselekményekként a sebesültekkel szemben elkövetett kegyetlenkedések, a vereskereszt jelvény megsértése, a hadi követek bántalmazása, jelentkeznének. E cselekvéseket tiltó szabályok a harcoló felek által kétségkívül elismertettek.

De még az elfogadott szabály be nem tartása sem jelenti feltétlenül a jogsérelem beálltát. Fordulhatnak

elő a jog egész terén belől és így a nemzetközi jog területén belől is – körülmények, melyek kizárják a jogsértést, mentesítik a különben sértő eljárást, azt megengedhetővé teszik.

Az állami életen belől *az élet, valamint a legfőbb javak* megóvása érdekében adatik a jogsértő cselekmény elkövetése esetén bizonyos mértékig mentesség. *A végszükség és a jogos védelem* esetei tartoznak ide.

Az állami lét, mint legfőbb jó megóvása szintén mentesít bizonyos jogsértéseket. Ennek megfelelőleg a nemzetközijogban is beszélünk *végszükségről*, itt is ismerünk u. n. *katonai szükségszerűséget*. Ez esetek beálltával a jog megsértése menthető lesz. Ez alapon nem jelentkezik Belgium semlegességének megsértése Németország bűne gyanánt ; valamint a louvaini, a reihmsi székesegyházak, úgyszintén más műemlékek bombázása is menthető e címen.

Míg azonban az államon belőli jogban a végszükség állapota szigorúan meg van határozva, a nemzetközi jogban hiányoznak e tekintetben a megfelelő kritériumok s így a végszükségre hivatkozó jogsértő eljárás könnyen a jog tagadásává válhat.

A nemzetközi jog parancsainak mellőzését mentesítheti még a megtorlás, a *repressália* is. Jogsértésnek jogsértéssel való viszonzása ez, mely eljárás alkalmazását az a körülmény teszi megengedhetővé, hogy a nemzetközi jog körében egy hatalom, mely az államokat a szabály betartására kényszeríthetné, nincs. Az ön-bíráskodásnak tehát a nemzetközi jogban tágabb tere van, mint a jog többi részeiben.

A háborúban ezenkívül szenvedélyek uralkodnak; az egyén önmagából kivetkőzik, oly állapotok lépnek

itt fel, s szerepelnek normálisokként, melyek az államon belül a jog áthágása, jogsértés esetén mentességet biztosítanak.

A nemzetközi szabályok be nem tartásának megítélését még egy körülmény nehezíti. A jog be nem tartása, tehát a jogsértés egy új jog keletkezését is jelentheti. Látjuk ennek példáját a tengeri háború jogánál. Az 1909-iki londoni egyezmény, mely bár nem ratifikáltatott, de tényleg érvényesnek tekintetik, szigorúan előírja, hogy dugárút szállító kereskedelmi hajók csak az esetben sülyeszthetők el, ha bizonyos formák betartottak. Ezenkívül az egyezmény az elsüllyesztendő hajó legénységének biztonságba hozatalát parancsolja. Ezt az eljárást a német búvárhajók nem követhetik, mert a szabályok szigorú betartása mellett támadásuk eredménnyel nem járna, avagy ezáltal saját biztonságukat veszélyeztetnék, magukat az ellenségnek kiszolgáltatnák. A szabályok be nem tartása tehát a tengeri hadijog szabályai fejlődésének új irányát mutatja, annak a modern hadieszközöknek megfelelő átférfalódását.

Az előzőkben röviden tárgyaltam azokat a szabályokat, melyek a háborúra nézve irányadók. Reámu-tattam azokra az akadályokra, melyek a rendezést nehezé, az elérhető eredményt bizonytalanná teszik. Fej-lődést ennek ellenére a múlttal szemben látunk. Vég-eredményében ugyan a haladás szinte látszólagos; ami eredményt a humanizmus biztosít, megsemmisíti azt a folyton tökéletesbülő technika, megsemmisíti a hadse-regek folyton növekvő rombolása és pusztítása, a 30½ és 42-es mozsarak, a repülőgépek és léghajók, a pán-

célvonalatok, az a körülmény, hogy ma a férfilakosság $\frac{1}{4}$ része harcban áll, s így oly borzalmas pusztítás, öldöklés történik, mihez fogható a világ még nem látott.

A háború atrocitásainak megszüntetéséről, tehát a jognak más irányban kell gondoskodni, erősíteni kell azokat a kötelekeket, melyek az embereket összefűzik, le kell dönteni azokat a korlátokat, melyek az államokat elválasztják, meg kell szüntetni azoknak az osztályoknak uralmát, amelyeknek a harc érdekében áll. El kell tüntetni *az összeütközések okait, növelni kell az emberekben a szeretetet*, hogy embertársaikat ne saját céljaikra kihasználni, hanem őket segíteni, gyámolítani igyekezzenek. Lemondással, talán igényeink megszorításával fog járni e változás, de az eredmény, melyet elérünk, bőven kárpótolni fog a lemondásért.

Előadásomat egy szebb, harcnélküli jövő reményében zárom.

Irodalom.

A nemzetközi jogot tárgyaló rendszeres munkák. – R. Steinmetz: Di Philosophie des Krieges. 1907. – Ch. Riebet: A háború múltja és a béke jövője. 1912. – O. Spann: Zur Soziologie und Philosophie des Krieges. 1913. – H. R. v. Frisch: Der Krieg im Wandel der Jahrtausende. 1914. – „RagazjÜber den Sinn des Krieges. 1915. – W. Jerusalem: Der Krieg im Lichte der Gesellschaftslehre. 1915. – K. Strupp: Des internationale Landkriegsrecht. 1914. – The Hague conventions and declarations of 1899 and 1907. 1915. – H. Rehm: Völkerkrieg und Völkerrecht. 1914. – L. Beer: Völkerrecht und Krieg. 1914. – H. Kraus: Der gegenwärtige Krieg vor dem Forum des Völkerrechts. 1914. – Niedner: Der Krieg und das Völkerrecht. 1915. – E. Ebers: Der Krieg und das Völkerrecht. 1915. – E. Müller (Meiningen): Weltkrieg und Völkerrecht. 1915. – Finkey Ferenc: Jog és igazság a háborúban. „Budapesti Szemle” 1915 június.